

və beynəlxalq hüququn Zəfəridir

Əvvəlki 2-ci sah.

Bu, onların seçimidir və biz ona hörmətlə yanaşıırıq. Lakin bu, bizim seçimiz deyil. Biz fərqli yolu seçmişik və biz Avropa İttifaqına üzv olan doqquz dövlət ilə strateji tərəfdaşlığın sazişini və bəyannaməsini imzalamışıq. Beləliklə, bu, üzv dövlətlərin üçdəbirini təşkil edir. Fərqi yoxdur, strateji tərəfdaşlıq haqqında imzalanmış və ya qəbul edilmiş bəyannamələr assosiasiya sazişindən daha böyük dəyərə malikdir.

Eyni fikri NATO-ya da şamil etmək olar. Bəzi ölkələr NATO-ya yaxın görünə bilərlər, bəzi ölkələr NATO-ya üzv olmaq hədəfini elan edə bilərlər. Mən "Şərqli tərəfdaşlıq" proqramına üzv ölkələri nəzərdə tuturam. Bəzi ölkələr bunu artıq olli ildən çoxdur ki, bəyan edə bilərlər. Yeri gəlmişkən, NATO on beş il bundan əvvəl Ukraynaya və Gürcüstana NATO-ya üzvlüyünü vəd etmişdir. Bu, mənim xatirəmdir. Mən NATO-nun Buxarestdəki Zirvə görüşündə iştirak etdim və Ukrayna ilə Gürcüstan bəzi aparıcı Avropa ölkələrinin rəhbərləri tərəfindən NATO-ya üzvlük üçün tədbirlər planına qəbul edilməmişdir. Lakin bunun əvəzində elan olunmuşdur ki, onlar üzv olacaqlar. Nə zaman? Bunu heç kim söyləmədi, 15 il keçib. Onlar olduqları yerlərdirlər. Lakin biz ordusunun gücünü baxımından NATO-nun ikinci dövləti ilə saziş imzaladıq və bu ciddi dir. Beləliklə, biz əməli nəticələrə çevrilməyən bəyannamələrdənsə, həmişə praktiki addımların yolunu seçmişik. Azərbaycanla Türkiyə arasında gələcək münasibətlərə gəlincə, mən tamamilə öminəm ki, hər iki ölkə növbəti təkcə bu mütəfiqliyin formatını qoruyub saxlayacaq, hətta onu gücləndirəcəkdir. Çünki yeni geosiyasi realıqda bu, artıq regional sabitliyin və təhlükəsizliyin mühüm amilinə çevrilib. İstər bu hərbi komponent, enerji, kommunikasiyalar, istərsə də ticarət və s. sahələr olsun. Mən çox nikbinəm və düşünürəm ki, Türkiyə və Azərbaycan arasında münasibətlərin qarşılıqlı xarakterini heç nə dəyişməyəcək.

Hafiz Paşayev: Marqarita Asenova, Ceymstaun Fondundan.

ABŞ-nin Ceymstaun Fondunun baş elmi işçisi **Marqarita Asenova:** Cənab Prezident bu gün bizə vaxt ayırdığınızı və bizimlə görüşmək üçün Şuşaya gəldiyinizi görə çox sağ olun. Mənim regionda təhlükəsizlik və inkişaf etmə potensialı uğursuzluğu Azərbaycan və Qafqaza ciddi təsir edə bilər. Moskvanın özündən diqqəti yayındırmaq üçün Azərbaycanın qonşusu olan Dağıstan və Çeçenistanla problemlər törətməsi mümkün sənariyərdən biridir. Mənim sualım ondan ibarətdir ki, Azərbaycan belə bir sənariyə necə hazırlaya bilər və bu işdə Bakının tərəfdaşları kim olacaq?

Prezident İlham Əliyev: Əvvəla, zənnimcə, biz Rusiyanın, Sizin dediyiniz kimi parçalanacağı vaxtı görməyəcəyik. Biz Rusiya üçün bu sənariyəni proqnozlaşdırmırıq. Biz Rusiyanın və bütün ölkələrin ərazi bütövlüyünü dəstəkləyirik və hesab edirik ki, istənilən ölkənin, xüsusilə qonşunuzun parçalanması, əlbəttə, sizin üçün potensial təhlükə törətdir. Qonşularımıza, tarixi qonşularımıza, Dağıstan və Çeçenistanla qarşılıqlı əlaqələrimiz var. Cənubi Qafqazda Azərbaycan bütün dövrlərdə - Sovet İttifaqı dövründə, Çar Rusiyası dövründə və ondan əvvəl həmişə Şimali Qafqaz xalqlarına tarixi əlaqələr, dini əlaqələr, qohumluq əlaqələri kimi bir çox əlaqələr baxımından ən yaxın olmuşdur. Beləliklə, biz həmişə Dağıstan və Çeçenistandakı qarşılıqlı əlaqələrimizin öz böyük potensialını tam həyata keçirmək imkanında olduqlarını istəmişik. Bu gün bizim çox fəal qarşılıqlı əlaqə formatımız var. Bu iki respublikadan Azərbaycana və Azərbaycandan Azərbaycana və Azərbaycanın ortaq oraya müxtəlif səviyyələrdə çoxlu nümayəndə heyətləri gəlir. Biz əməkdaşlıq haqqında sazişlər imzalamışıq və sadəcə, bu yaxınlarda Dağıstanla bir neçə illik proqram imzalanmışdır. Beləliklə, Qafqaz müəkkəb bir ərazidir, təəssüf ki, Balkan ölkələri kimi. Balkan ölkələri və Qafqaz dünyasının ən gözəl guşələrindən biridir, lakin ən müəkkəb və faciəvi tarixə malik olanlar da onlardır. Biz Şimali Qafqazda

qarşılıqlı faciəvi tarixini bilirik. Onlar da Cənubi Qafqazda olan azərbaycanlıların faciəvi tarixini bilirlər. Biz heç vaxt bu tarixi unutmuruq. Çünki onu unutsaq bizim gələcəyimiz olmaz və addımlarımızı vaxta və əmələ görə qiymətləndirə bilməyəcəyik. Lakin bu eyni zamanda bizi birləşdirən məsələdir. Əlbəttə ki, Azərbaycan və Rusiya arasında münasibətlərdə Azərbaycanla Şimali Qafqaz respublikaları arasında kommunikasiyalar həmişə vacib amil rolunu oynayır. Bunu həm Moskvada, həm də Bakıda yaxşı başa düşürlər və çoxsaylı yüksək səviyyəli tomaslarda biz həmişə Şimali Qafqazda və Cənubi Qafqazda, xüsusilə Azərbaycanda sabitlik və sülhün vacibliyini qeyd etmişik. Beləliklə, Qafqazda ayırıq xətlər, inzibati sərhədlər, dövlət sərhədləri olsa da belə, Qafqaz vahid bir orqanıdır. Sizin bədəniniz kimi, ayırma bilməzsiniz. Hesab edirəm ki, bu gün təhlükələrin qarşılıqlı anlayışı və potensialı daha çox nəzərə qarşıdır. Buna səbəb geosiyasi vəziyyətin dəyişməsidir və Şimali Qafqazda da sabitlik üçün Azərbaycanın artmaqda olan əhəmiyyətidir.

Hafiz Paşayev: Növbəti sual, Birləşmiş Krallıqdan Con Roberts. Böyük Britaniyanın "Methkins" şirkətinin enerji təhlükəsizliyi üzrə mütəxəssisi **Con Roberts:** Cənab Prezident, bu gün buraya gəldiyiniz üçün çox sağ olun. Mənim belə bir sualım var. Sizin, fikrinizcə, Qazaxıstanın Rusiya ərazisindən enerji ixracı marşrutları ilə bağlı problemləri nə dərəcədə ciddidir? Qazaxıstan alternativ enerji marşrutlarını tapmağa kömək etmək üçün Azərbaycan nə edə bilər?

Prezident İlham Əliyev: Məndə olan məlumata görə, Qazaxıstanın ənənəvi marşrutlarla öz karbonhidrogen ehtiyatlarını ixrac etməsi üçün heç bir problemi yoxdur. Bilirəm ki, boru kəmərlərində və ya terminalda bəzi texniki problemlər var idi, lakin onlar öz həllini tapmışdır. Bu gün yenə də Qazaxıstan nefti önənəvi marşrutlarla ixrac olunur. Lakin eyni zamanda mənim ötən ay Qazaxıstan rəsmi səfərim zamanı biz enerji sahəsində də əməkdaşlıq perspektivlərini müzakirə etdik. Bu məsələni müzakirə etmək üçün Qazaxıstanın Azərbaycanla və əks istiqamətdə bir ne-

çə nümayəndə heyəti səfərdə olmuşdur. Azərbaycanın boru kəməri infrastrukturunu vasitəsilə Qazaxıstandan neftin nəqlinə başlanılması barədə razılıq əldə oldu. Beləliklə, proses, sadəcə, bu yaxınlarda başlayıb və 1,5 milyon ton neftin təchizi və onun Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəməri ilə Aralq dənizinin sahilinə nəqli üçün müqavilə imzalanmışdır. Qazaxıstan neftinin Azərbaycanla nəql edilərək həcmi artırmaq üçün planlar da var və danışıqlar indi davam edir. Bizim boru kəməri infrastrukturuna bəzi imkan verir. Bakı-Tbilisi-Ceyhanla neftin nəqlinin həcmi artırılması ilə əlaqədar olaraq problem yekun məhsulun keyfiyyəti ilə bağlı ola bilər. Çünki Qazaxıstan nefti "AzeriLight" markasından fərqlidir və əgər Bakı-Tbilisi-Ceyhan vasitəsilə böyük neft həcmi nəql olunarsa biz keyfiyyətdə itirəcəyik. Çünki Bakı-Tbilisi-Ceyhanla ixrac etdiyimiz "AzeriLight" markalı neft hətta "Brent" markalı neftdən də dəyərlidir. Lakin digər variantlar da var. Ceyhandakı yekun məhsulun keyfiyyəti dəyişsə, əlbəttə ki, müəyyən kommersiya şərtləri üzərində çalışılmalıdır. Yaxud Bakıdan Gürcüstana Supsa dəniz limanına gedən boru kəmərimiz ixrac olarsa, biz bu boru kəməridən istifadə edə bilərik, çünki Qara dənizdə böyük bazar var. Mən bəzi Qara dəniz ölkələrində Qazaxıstanın neft emalı müəssisələrinə malik olduğunu bilirəm. Beləliklə, biz həmişə Xəzərin o tayında olan qonşularımızın öz ixracı üçün Azərbaycanın infrastrukturundan istifadə etməsi ilə bağlı planlarını dəstəkləmişik. Yeri gəlmişkən, uzun illər ərzində Türkmənistan nefti Azərbaycan ərazisindən Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft boru kəməri ilə nəql olunur. Sizin deyə bilərsiniz, o, bəli, siz bunu bilmirsiniz, hətta Rusiya nefti, Rusiyanın Xəzər dənizində hasil etdiyi neftin bir qismi Azərbaycanla Ceyhana nəql olunur. Xatırladığım kimi ildə təqribən 2 milyon tondan daha çox həcməndən söhbət gəlir. Təqribən ildə 2,5 milyon tona yaxın nefti Ceyhana gəlir. Beləliklə, bütün bunlar kommersiya məsələlərinə deyildir. Biz müəyyən geosiyasi dəyişiklikləri, siyasi üstünlükləri axtarmalıyıq. Bilirsiniz əgər Rusiya daha sərfəli oldu-

ğu üçün neftini Bakı-Tbilisi-Ceyhanla nəql etməyə qərar versə, əlbəttə ki, onlar bunu edə bilərlər. Beləliklə, bu gün biz Rusiyadan, Türkmənistandan, Qazaxıstandan olan neftin nəqli üçün tranzit ölkəsiyik. Neftin həcmi artarsa bu, bizi Yeri gəlmişkən, biz uranyumun ixracı üçün Qazaxıstanla vacib neqliyati imkanını təmin edirik. Bu, təkcə Qazaxıstan üçün yox, həm də uranyum alan iki ölkə üçün də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bir çox digər ölkələr də var-Türkmənistan neft-kimyə, gübrə məhsulları. Yeri gəlmişkən, Qara dənizdə gəmilərin sayının artmasıdır. Burada artıq müasir neqliyati infrastrukturuna malik dost ölkə var, istərdəmir yolu, dəniz limanları olsun, Xəzərdə ən böyük donanma, eləcə də yerli gəlməmiş, Qara dənizdə gəmilərin sayının artmasıdır. Biz regionda ən böyük hava dəşmələri şirkəti və "Şərqli-Qərb", "Şimal-Cənub" kimi dəhlizlərə çıxışla Qara dənizdə neqliyati mövcudluğunu-şüurə aktivləşdirə bilərik. Sözsüz ki, bu, böyük imkandır. Sözsüz ki, biz Mərkəzi Asiya ilə Azərbaycan arasında regional əməkdaşlığa töhfə vermək üçün ölmizdən gələni edirik. Formal nəqteyi-nəzərdən bunun necə tərəfdaşlıq olacağı o qədər də əhəmiyyətli deyil. Biz Özbəkistan, Qazaxıstan, Qırğızıstan və Türkmənistan kimi Mərkəzi Asiya ölkələri ilə, Türkiyə ilə birlikdə Türk Dövlətləri Təşkilatındaydıq. Qeyd etdiyim kimi, Tacikistanla çox fəal siyasi və iqtisadi dialoqumuz var. Bu, bir növ bu günün reallığıdır. Əlbəttə, bunu daha da fəallaşdırmaq vacibdir, baxmayaraq ki, sizə deyər bilərəm, son iki ildə mənim Mərkəzi Asiyadan olan tərəfdaşlarla qarşılıqlı əlaqələrim və qarşılıqlı səfərlər misli görünməmiş dərəcədə yüksəkdir. Düşünürəm ki, bu, sizin "nə isə baş versə, nə baş verər" sualınızın qismən cavabıdır.

Hafiz Paşayev: Brenda Şafer. ABŞ Hərbi Dəniz Donanması Ali Məktəbi. Buyurun. ABŞ-nin Hərbi Dəniz Donanması Ali Məktəbinin professoru **Brenda Şafer:** Prezident Əliyev, bizimlə görüşdüyünüzə görə təşəkkür edirəm. Burada, Şuşada olmaq şərafətdir. Düşünürəm ki, bu, əlbəttə, bizim həmmizin arzusudur. Qeyd etdiyiniz kimi, beynəlxalq hüquq Şuşanın statusunu, Qarabağın statusunu aydın müəyyənləşdirmişdi. Lakin Azər-

dinamikadır. Düşünürəm ki, ümumilikdə, nəşə olacağı təqdirdə nə ola biləcəyindən asılı olmayaraq, zənnimcə, Mərkəzi Asiya və Azərbaycan gələcəkdə, ilk növbədə, sözsüz ki, neqliyati, təhlükəsizlik məsələləri baxımından daha çox inteqrasiyalaşmış ola bilər. Çünki Mərkəzi Asiya ölkələri üçün neqliyati, təhlükəsizlik məsələləri və ixrac bazarlarına çıxış bu gün bir müddət əvvəl olduğundan daha çox əhəmiyyət kəsb edir. Bunun niyə belə olduğu başa düşüldür. Burada artıq müasir neqliyati infrastrukturuna malik dost ölkə var, istərdəmir yolu, dəniz limanları olsun, Xəzərdə ən böyük donanma, eləcə də yerli gəlməmiş, Qara dənizdə gəmilərin sayının artmasıdır. Biz regionda ən böyük hava dəşmələri şirkəti və "Şərqli-Qərb", "Şimal-Cənub" kimi dəhlizlərə çıxışla Qara dənizdə neqliyati mövcudluğunu-şüurə aktivləşdirə bilərik. Sözsüz ki, bu, böyük imkandır. Sözsüz ki, biz Mərkəzi Asiya ilə Azərbaycan arasında regional əməkdaşlığa töhfə vermək üçün ölmizdən gələni edirik. Formal nəqteyi-nəzərdən bunun necə tərəfdaşlıq olacağı o qədər də əhəmiyyətli deyil. Biz Özbəkistan, Qazaxıstan, Qırğızıstan və Türkmənistan kimi Mərkəzi Asiya ölkələri ilə, Türkiyə ilə birlikdə Türk Dövlətləri Təşkilatındaydıq. Qeyd etdiyim kimi, Tacikistanla çox fəal siyasi və iqtisadi dialoqumuz var. Bu, bir növ bu günün reallığıdır. Əlbəttə, bunu daha da fəallaşdırmaq vacibdir, baxmayaraq ki, sizə deyər bilərəm, son iki ildə mənim Mərkəzi Asiyadan olan tərəfdaşlarla qarşılıqlı əlaqələrim və qarşılıqlı səfərlər misli görünməmiş dərəcədə yüksəkdir. Düşünürəm ki, bu, sizin "nə isə baş versə, nə baş verər" sualınızın qismən cavabıdır.

Hafiz Paşayev: Brenda Şafer. ABŞ Hərbi Dəniz Donanması Ali Məktəbi. Buyurun.

baycan Sizin rəhbərliyinizlə BMT-nin qətnamələrini özü icra etməli oldu. Mənim bununla bağlı iki sualım var. Birincisi, ərazi bütövlüyü prinsipi ilə bağlıdır. Biz bu prinsipin Ukraynaya, Gürcüstana birmənalı olaraq şamil edildiyini eşidirik. Hətta ABŞ-nin bu yaxınlarda açıqlanmış Təhlükəsizlik Strategiyasında deyilir ki, ABŞ Ukrayna və Gürcüstanın ərazi bütövlüyünü təşviq etməlidir və Ermənistanla Azərbaycan arasında sülhü təşviq etməlidir. Bu sözlər açıq-aşkar sizin ərazi bütövlüyünüzü təşviq edir. Bu bu günün niyə belə olduğunu izah edin. Niyə bu prinsip müəyyən ölkələrə şamil edilir, digər ölkələrə şamil edilmir? Bunun nəticələri nədən ibarətdir? Əgər daha bir sual versəydim, enerji hesablamaları, enerji siyasəti çox çətindir. Texnologiya, geosiyasi, iqtisadiyyat, qanunlar və bunlarla başa düşmək çox çətindir. Lakin Azərbaycan hər zaman bunu düzgün yola qoyub. BTC-də əlavə tutumu təmin edərkən, insanlar bu qədər poladı israf etməyə nə ehtiyac var deyirdilər, indi isə Mərkəzi Asiyadan neft nəql olunur. Prezident Heydər Əliyev söyləmişdi ki, Mərkəzi Asiya nefti gələcək. Bu, onun bəyannamələrindən biri idi. İnsanlar bunun sonuncu qaz kamarı olduğunu deyənə, "Cənub qaz dəhlizi" miqyası dəyişdirilə bilən əlavə tutum yaradır. 2020-ci ilin dekabrında "Cənub qaz dəhlizi"ndə kommersiya əməliyyatları başlayanda insanlar, ölkələr artıq əlavə qaz üçün növbəyə dayanmışdılar. Enerji proqnozlarının Azərbaycanın doğru olaraq etdikləri kimi olması üçün nələrə diqqət yetirməliyik? Təşəkkür edirəm.

Prezident İlham Əliyev: Birinci suala gəlincə, bilirsiniz ki, mən amerikalı tərəfdaşlarımızla bu sualı neçə dəfə verdiyimi özümdən soruşuram. Niyə? Ancaq heç vaxt heç bir cavab almamışam. Çünki Azərbaycanla qarşı açıq-aşkar böyük ədalətsizlik var və müəyyən mənada keçmiş sovet ölkələrinin ərazi bütövlüyü məsələlərinə metodoloji yanaşmada yenidən ayırıq xətt çəkmək cəhdi var. Biz hər zaman ABŞ prezidentlərinin rəsmi bəyannamələrində, Gürcüstan, Moldova və Ukrayna liderlərinə məktublarında ərazi bütövlüyünə dəstəklə bağlı çox açıq sözlər eşitməmişik.

Prezident İlham Əliyev: Birinci suala gəlincə, bilirsiniz ki, mən amerikalı tərəfdaşlarımızla bu sualı neçə dəfə verdiyimi özümdən soruşuram. Niyə? Ancaq heç vaxt heç bir cavab almamışam. Çünki Azərbaycanla qarşı açıq-aşkar böyük ədalətsizlik var və müəyyən mənada keçmiş sovet ölkələrinin ərazi bütövlüyü məsələlərinə metodoloji yanaşmada yenidən ayırıq xətt çəkmək cəhdi var. Biz hər zaman ABŞ prezidentlərinin rəsmi bəyannamələrində, Gürcüstan, Moldova və Ukrayna liderlərinə məktublarında ərazi bütövlüyünə dəstəklə bağlı çox açıq sözlər eşitməmişik.

Arı 4-cü sah.

Azərbaycanın qələbəsi tarixi ədalətin

Əhvali 3-cü səh.

Azərbaycana gəldikdə isə, onlar sanki bunu söyləyirlər, lakin, eyni zamanda, sülh yolu ilə nizamlanma. İşğal dövründə bu, daha ədalətli və haqsız idi. Əlbəttə ki, biz buna daha çox həssas yanaşırdıq. İndi biz daha az həssasıq, çünki biz beynəlxalq ictimaiyyətin, BMT Təhlükəsizlik Şurası daimi üzvlərinin görməli olduğu işi görmüşük, Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrini icra etmişik. Biz bunu özümüz etmişik. Ona görə də, qeyd etdiyim kimi, buna çox diqqət yetirmirik. Lakin, əlbəttə, biz düşünürük ki, ədalətsizlik aradan qaldırılmalıdır və təkcə keçmiş Sovet İttifaqı ölkələrinə münasibətdə deyil, bütün digər ölkələrə münasibətdə də vahid standart yanaşma şamil edilməlidir. Siyasətdə üstün münasibətə heç bir haqq qazandırıla bilməz, hansısa ölkələr daha yaxındırsa, hansısa ölkələr o qədər də yaxın deyilsə. Baxmayaraq ki, de-fakto kimin yaxın olduğu da sual altındadır. Həmçinin düşünürəm ki, erməni lobbisinə bütün istinadlar, müəyyən mənada haqq qazandırmalar və ya üzrxahlıqlar da həddən artıq şişirdilib. Bu, mövqeyini açıq şəkildə ifadə etmək istəməyənlər üçün çox yaxşı bəhanədir. Söhbət təkcə ABŞ-dən getmir. Fransaya da baxın. Vəziyyət daha pəssirdir. Dünyada heç bir ölkənin, o cümlədən Ermənistanın tanımadığı qondarma "Dağlıq Qarabağ"ı Fransa parlamentinin iki palatası tanıyıb. Ona görə də onların real siyasət adlandırılmalıdır. Bir daha erməni lobbisi tərəfindən hər hansı haqq qazandırma şişirdilib. Hələ də sual olunur? Bu, niyə baş verir? Bizim cavaba ehtiyacımız var. Lakin mən bir daha demək istərdim ki, indi bu cavab əvvəl olduğu qədər mühüm deyil. Brenda, siz çox yaxşı xatırlayırsınız ki, biz Azadlığa Dəstək Aktına 907-ci düzəlişə necə həssas yanaşırdıq. Mən Prezident olmayanda, bundan əvvəlki vəzifədə əzi ildə iki dəfə Vaşinqtona səfər etdim. O vaxt Şuşaya gəldim. Düşünürəm ki, Azərbaycan daha çox yaxşı xatırlayır ki, biz bu düzəliş aradan qaldırılması xahişi ilə Ağ evdə, Milli Təhlükəsizlik Şurasında, Senatda, Konqresdə neçə qapını döymüşük. Bu, baş vermədi. Düşünürəm ki, Azərbaycanda heç kim 907-ci düzəlişi xatırlamır. Çünki birincisi, bizim artıq bu yardımı ehtiyacımız yoxdur. İkincisi, bu, Prezident Klinton tərəfindən müvəqqəti olaraq ləğv edilmişdi və ondan sonra gələn prezidentlər bunu davam etdirdilər. Bu, faktiki olaraq onu göstərir ki, məsələ həll olunub. Qərbi ölkələri tərəfindən Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə dəstəyin açıq şəkildə ifadə olunmasına gəlinə, düşünürəm ki, bunun vaxtı gələcək, faktiki olaraq artıq gəlir. Vacib olan isə odur ki, Ermənistan özü İndi Ermənistanın Qərbdəki bozi dostlarından daha açıq şəkildə deyir ki, onlar bunu de-fakto tanıyırlar, çünki öten ilin oktyabrında onlar Praqa Bəyannaməsini, yenə də öten ilin oktyabrında Soçi Bəyannaməsini imzalayıblar. Orada razılaşdırılıb ki, 1991-ci il Almatı Bəyannaməsi normallaşma üçün əsas kimi götürülməlidir. Almatı Bəyannaməsi faktiki olaraq keçmiş respublikaların sərhədlərini müəyyənləyirdi və onları rəsmi sərhədlər hesab edib. Bu, o deməkdir ki, onlar artıq razılaşdırılıb ki, Qarabağ Azərbaycanıdır. Bu yaxınlarda mən dedim ki, onlar, sadəcə, sonuncu sözü demədirlər. Onlar mənə söylədilər ki, onlar rəsmi sərhədlər hesab edib. Bu, o deməkdir ki, onlar artıq razılaşdırılıb ki, Qarabağ Azərbaycanıdır. Bu yaxınlarda mən dedim ki, onlar, sadəcə, sonuncu sözü demədirlər. Onlar mənə söylədilər ki, onlar rəsmi sərhədlər hesab edib. Bu, o deməkdir ki, onlar artıq razılaşdırılıb ki, Qarabağ Azərbaycanıdır. Bu yaxınlarda mən dedim ki, onlar, sadəcə, sonuncu sözü demədirlər. Onlar mənə söylədilər ki, onlar rəsmi sərhədlər hesab edib. Bu, o deməkdir ki, onlar artıq razılaşdırılıb ki, Qarabağ Azərbaycanıdır.

Uzun illər bundan əvvəl Azərbaycanın nefti yoxdur deyirlər, indi Azərbaycanın qazı yoxdur deyirlər. Bu yaxınlarda mənə məlumat verildi ki, Avropa İttifaqının enerji məsələləri üzrə komissarı xanım Simson Azərbaycanı ümumavropa qaz təchizatçısı adlandırdı. Bu, doğrudur. Bu yaxınlarda mən söylədim ki, biz maksimum bir neçə ilə 10 ölkəni, o cümlədən 8 Avropa ölkəsinə qazla təchiz edəcəyik. Beləliklə, bu, onu göstərir ki, bizim layihələri təkcə kommersiya nöqtəyi-nəzərindən deyil, həm də strateji nöqtəyi-nəzərdən planlaşdırmağa ehtiyacımız var. Bu kompleks davam etdirməyə ehtiyacımız var. Çünki investisiya yatan şirkətlər, borc verən banklar, sözsüz ki, onlar sizin bugünkü potensialınıza, bəzi perspektivlərinizə baxırlar və dü-

yadan neft nəql olunur, bu mənə bəzən daha çox neft nəql olunacaqdır. Biz isə strateji nöqtəyi-nəzərdən baxırıq. Ehtiyatlara malik olub, onları nəql etmək imkanımızın olmamasından, yaxşı olar ki, potensialımız olsun və biz ondan tam şəkildə istifadə etməyək. Əminəm ki, bəzərlənən enerji layihələri ilə bağlı vəziyyətdə biz cür olacaq. Qara dəniz kabeli ilə bağlı ilkin hədəf 1 qiçəvat idi, Azərbaycan layihəyə qoşulanda biz onu 4 qiçəvatadək artırdıq, Çünki biz Azərbaycanda 25 qiçəvat günəş və külək enerjisi istehsal olunması ilə bağlı artıq beynəlxalq şirkətlərlə müqavilələr və anlaşma memorandumları imzaladıq. Beləliklə, bu aparıcı şirkətlərlə anlaşma memorandumları faktiki olaraq müqavilə deməkdir. Beləliklə, 25 qiçəvat burada, Xəzər dənizində, quruda istehsal olunacaq və bizim tutuma, ötürməyə ehtiyacımız var. Əgər hər kəs bizim bu gün nələri təşviq etdiklərimizə qulaq asdısa, düşünürəm ki, Avropanın enerji təhlükəsizliyi daha yaxşı qorunacaqdır. Təşəkkür edirik.

Hafiz Paşayev: Cənab Prezident, 907-ci düzəlişi mənə xatırladığınızdan görə təşəkkür edirəm.
Prezident İlham Əliyev: Siz də unutmuşdunuz.
Hafiz Paşayev: Bu, Vaşinqtonda fəaliyyət göstərdiyim illərdə mənə sevilməli mövzum idi. Mən xatırlayıram ki, mərhum Prezident Heydər Əliyev...
Prezident İlham Əliyev: Yeri gəlmişkən, yəqin ki, xatırlayırsınız, yollarda 60 kilometr, 100 kilometr kimi nişanlar olur, bizdə 907-nin üzərindən xətt çəkilmişdi.
Hafiz Paşayev: Bu, qısaqol köynəklər idi.
Prezident İlham Əliyev: Qısaqol köynəklər.
Hafiz Paşayev: Mən xatırlayıram ki, mərhum Heydər Əliyev konqres üzvlərinə, çox sayda üzvə necə hərarətlə izah etməyə çalışırdı ki, buna haqq qazandırmaq olmaz. Bütün bu izahlara baxmayaraq, bəzi üzvlər yenə də israr edirdilər ki, siz ermənilərin tələblərinə qarşı çox nəzakətli olmalısınız.
Prezident İlham Əliyev: Ola bilsin ki, biz 907-nin nə olduğunu

bir qədər izah etməliyik. Çünki düşünürəm ki, auditoriya, hər kəs başa düşmür. "Azadlığa dəstək aktı" Sovet İttifaqının süqutundan sonra yeni yaranmış respublikaları dəstəkləmək üçün ABŞ Konqresi tərəfindən qəbul edilmişdi. Konqresdə erməniperəst lobbini düzəlmişdi. Bu, 907-ci düzəliş idi ki, Azərbaycanı bu hüquqdan, ABŞ-nin birbaşa yardımından məhrum etmişdi. Çünki on maraqlısı budur, guya Azərbaycan Ermənistanı blokada saxlayırdı. Manipulyasiyanın dərəcəsini təsvir edə bilərsinizmi? Azərbaycan torpaqları Ermənistan tərəfindən işğal edilmişdi və Ermənistan sərhədinə birləşdirilmiş ərazilər - Kəlbəcər, Laçın, Qubadlı, Zəngilan, hamısı işğal altında idi. Bizim ərazimiz işğal altında ola-ola, biz necə Ermənistanı blokada saxlaya bilərdik? Məhz buna görə biz bunun ədalətli olmadığını izah edə bilmədiyimizə görə tamamilə məyus olmuşduq. Lakin buna baxmayaraq, görürsünüz, cənab səfir, indi biz 907-nin nə olduğunu izah etməli oluruq. Heç kim onu xatırlamır.

Hafiz Paşayev: Lakin bu, hələ də ABŞ-nin qanunudur. Hələ də bizə münasibətdə ədalətsizlik var, hələ də ikili standartlar var. Düşünürəm ki, bu fakt onunla bağlıdır ki, ABŞ-də hələ də bu qanun var.
Prezident İlham Əliyev: Ən mühümü reallığı yerində dəyişməkdir və davam etməkdir.
Hafiz Paşayev: Tamamilə doğrudur. Növbədə Neyl Melvindir, Böyük Britaniya Kral Birləşmiş Müdafiə Araşdırmaları İnstitutunun beynəlxalq təhlükəsizlik araşdırmaları üzrə direktoru. Buyurun.
Neyl Melvin: Təşəkkür edirəm. Cənab Prezident, Azərbaycan hamı da Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının üzvü olmaqla, uzun müddət Avropa təhlükəsizliyinin bir hissəsi olub. Siz artıq bu gün Avratlantik integrasiya ilə əlaqədar uzunmüddətli yanaşmanız barədə danışdınız. Lakin Avropanın təhlükəsizliyi dəyişir. Rusiyanın Ukraynaya qarşı müharibəsi Avropanın təhlükəsizliyini dəyişdirir. Bir vaxtlar Rusiyanın daxil olduğu kollektiv layihə Rusiyanın qarşısını almaq, onu çəkindirmək

üçün layihəyə çevrilir. Rusiya Avropanın təhlükəsizliyi üçün təhdiddir. Bu, bizim Avropanın yenidən silahlanması, Qara dənizdə təhlükəsizlik müəssisələrini transformasiya kimi gördüyümüz Vilnüs-NATO sammiti ilə daha da aydın görünəcəkdir. Mənim sualım belədir. Azərbaycanın tranzit ölkə, enerji ölkəsi olaraq roluna dair açıqladığınız planları nəzərə alsaq, Siz xüsusilə Qərbi ictimaiyyətinin Rusiyaya münasibətdə mövqeyindəki dəyişikliklərinə diqqətli yanaşmağı gözlənilirmi?

Prezident İlham Əliyev: Əlbəttə ki, bu qarşılıqlı münasibətə necə başa çatcağını, Rusiya-Ukrayna müharibəsinin nə vaxt və necə başa çatcağını, bu müharibə başa çatandan sonra geosiyasi vəziyyətin necə olacağını proqnozlaşdırmaq çətindir. Çünki gec-tez müharibə başa çatacaq. Baxmayaraq ki, biz müharibənin aparılma tərzinin dəyişdirilməyini istəməyə çalışırıq. Lakin yenə də bu barədə danışmaq hələ tezdir. Beləliklə, hər şey bundan asılı olacaqdır. Lakin tamamilə aydındır ki, dünya heç vaxt Rusiya-Ukrayna müharibəsinə qədər olduğu kimi olmayacaq. Bu, tamamilə aydındır. Düşünürəm ki, bir çox Avropa ölkəsi, NATO üzvləri üçün aydındır ki, onlar təhlükəsizlikləri və müdafiə qabiliyyətləri ilə bağlı daha ciddi tədbirlər görməli idilər. Çünki onlar özləri rəhbərlik səviyyəsində etiraf ediblər ki, özlərini müasir silahlar, sursatlarla təchiz etmək üçün kifayət qədər iş görməyiblər. Ola bilsin, onlar görüblər ki, malik olduqları ilə bağlı bəzi statistik məlumatlar digər deyil. Bu, bəzən baş verir. Beləliklə, düşünürəm ki, bu geosiyasi dəyişiklik Avropanın, dünyanın hər-bi-biləşməsinə gətirib çıxaracaq. Bu, bir tərəfdən təhlükəli ola bilər, bir növ təhrik rotunu oynaya bilər, digər tərəfdən düşüncəmizə ki, çəkinməyə amili ola bilər. Biz Azərbaycanda uzun illər əvvəl dərk etdik ki, bizə heç kim kömək etməyəcək. Bizim beynəlxalq hüququn üstünlük qazanacağı ilə bağlı bütün illüziyalarımız yoxa çıxdı, dərhal yox, am-

ma danışıqlar prosesi ərzində. Biz dərk etdik ki, əgər güclü Ordumuz olmasa, gənc nəslə təkcə torpaqları uğrunda deyil, həm də öz şəxsləri uğrunda mübarizə aparmaları üçün hazırlamaq həmişə işğal altında olacağı, həmişə şikayət edəcəyik. Biz şikayətlənməkdən bezmişdik, indi qoy başqaları bizdən şikayət etsin. Azərbaycanda bu, belə oldu. Düşünürəm ki, Azərbaycanın nümunəsi dəyərlidir. Bilirəm ki, bizim dəyişləri necə aparmağımız, xüsusilə Şuşanın azad edilməsi beynəlxalq hərbi akademiyalarda qiymətləndirilir. Siz Şuşaya yaxınlaşanda əhəmiyyətli əhəmiyyətli dəyişikliklərinizi görmürsünüz ki, qayalıq, sadəcə qaladır. Onu fəth etmək çox çətindir. Şuşa Azərbaycanda hakimiyyətə gətirilməyə və ya hakimiyyətə gətirilməyə çalışan bir qoşunun xəyanəti nəticəsində işğal olunmuşdu. Ona görə də Şuşanın azad edilməsi heç vaxt son geosiyasi vəziyyətin necə olacağını deyil, sizin stratejiyanızdan, sizin vəziyyəti doğru təhlil etməyinizdən və həmçinin sizin prinsipial siyasətinizdən asılıdır. Çünki əgər ölkələr manevr etməyə başlasalar, məsələn, bizim hazırda Ermənistanı şahidi olduqlarımız kimi, bu, manevr etməyə cəhdidir, iki stulda deyil, düşünürəm ki, minimum 4 stulda oturmaq cəhdidir. Bu isə mümkün deyil. Azərbaycana gəlinə, istər regional inkişafı ilə bağlı siyasətimiz olsun, istər beynəlxalq məsələlərlə bağlı, ölkələrin ərazi bütövlüyü ilə bağlı siyasətimiz olsun, tamamilə aydındır, hazırkı vəziyyətin maraqlarından tamamilə kənarıdır. Zənnimə, Azərbaycan geosiyasi dəyişikliklər nəticəsində daha güclü olacaq. Biz artıq bunu görürük. Ermənistanın Qarabağı Azərbaycanın bir hissəsi kimi başa düşməyə, təkcə başa düşməyə deyil, açıq şəkildə qəbul etməyə yaxınlaşması da qismən geosiyasi dəyişiklik, qismən də "kimsə gələn yerinə dəyişəcək" illüziyalarının çökməsi ilə əlaqədardır. Əlbəttə ki, Avropanın enerji təhlükəsizliyini gücləndirmək üçün hazırda Azərbaycanın enerji ehtiyatlarına əvvəllər olduğundan daha çox ehtiyac

var. Mən ölkəmizin perspektivləri ilə bağlı bədbin fikirdə deyiləm, daha çox nikbin fikirdəyəm, lakin həmişə realist olmağa çalışıram.
Hafiz Paşayev: Təşəkkür edirəm. Arian Starova, Albaniya.
Albaniya Beynəlxalq Araşdırmalar İnstitutunun İdarə Heyətinin üzvü **Arian Starova:** Cənab Prezident, burada olduğuma, Sizin fikirlərinizi bölüşdüyümə görə çox şadam. Buna görə Sizə təşəkkür edirəm. Mənim iki sualım var. Əslində, ikinci suala Siz müəyyən cavabı vermişdiniz. Ola bilsin ki, bir qədər dəyişdirmək istərdim. Birinci sualım belədir. Çinin "Bir kəmə, bir yol" təşəbbüsünün gələcəyi barədə nə düşünürsünüz? İkinci sualım, Rusiyanın Ukraynada müharibəsi ilə əlaqədardır. Siz söylədiniz ki, onun sonunu proqnozlaşdırmaq çətindir. Mən sualı fərqli tərzdə verərdim. Sizcə bu münasibətə necə bitə bilər? Təşəkkür edirəm.

Prezident İlham Əliyev: "Bir kəmə, bir yol" təşəbbüsü həmişə Azərbaycan tərəfindən dəstəklənib. Azərbaycan beynəlxalq konfrans dövlət alması və orada yüksək səviyyədə iştirak etməyə hazır olduğunu deyib. "Bir kəmə, bir yol" təşəbbüsünə həsr olunmuş bu konfrans Çində 2019-cu ilin yazında keçirildi. Azərbaycan xüsusilə indi bu layihənin mühüm hissəsi hesab olunur. Biz çox nikbin fikirdəyəm. Nikbinliyi artırmaq, ilk növbədə, odur ki, biz öz üzümüzə düşən işi çox yaxşı yerinə yetirmişik. Artıq qeyd etdiyim kimi, nəqliyyat infrastrukturunu müasirləşdirmək və daha çox imkan yaratmaq üçün onu tamamilə müasirləşdirmişik və hələ də son tamamlama işlərini görürük. Eyni zamanda, Mərkəzi Asiya tərəfindən bizim infrastrukturumuzu istifadə etməyə böyük maraq var və həmçinin demək istərdim ki, öten ilin sonunda Çin, Qırğızistan, Özbəkistan və Xəzər arasında yeni dəniz yolu əlaqəsinin qurulmasına başlanılıb. Bu layihə bir neçə il müzakirə mörhələsində idi. Buna artıq rəsmi olaraq başlanılıb və bu, onu göstərir ki, əgər başlayıbsa, deməli, işləyəcək. Məntəqə, daha çox yük daşıyacaq. Hazırda biz Xəzər dənizi sahillərində yeni qonşu ərazilər üzərində işləyirik və bu, ümumiyyətlə Mərkəzi Asiyada tərəfdaşlarımızla birlikdə vahid tariflorin müəyyən olunması üzərində Şuşanın azad edilməsi beynəlxalq hərbi akademiyalarda qiymətləndirilir. Siz Şuşaya yaxınlaşanda əhəmiyyətli əhəmiyyətli dəyişikliklərinizi görmürsünüz ki, qayalıq, sadəcə qaladır. Onu fəth etmək çox çətindir. Şuşa Azərbaycanda hakimiyyətə gətirilməyə və ya hakimiyyətə gətirilməyə çalışan bir qoşunun xəyanəti nəticəsində işğal olunmuşdu. Ona görə də Şuşanın azad edilməsi heç vaxt son geosiyasi vəziyyətin necə olacağını deyil, sizin stratejiyanızdan, sizin vəziyyəti doğru təhlil etməyinizdən və həmçinin sizin prinsipial siyasətinizdən asılıdır. Çünki əgər ölkələr manevr etməyə başlasalar, məsələn, bizim hazırda Ermənistanı şahidi olduqlarımız kimi, bu, manevr etməyə cəhdidir, iki stulda deyil, düşünürəm ki, minimum 4 stulda oturmaq cəhdidir. Bu isə mümkün deyil. Azərbaycana gəlinə, istər regional inkişafı ilə bağlı siyasətimiz olsun, istər beynəlxalq məsələlərlə bağlı, ölkələrin ərazi bütövlüyü ilə bağlı siyasətimiz olsun, tamamilə aydındır, hazırkı vəziyyətin maraqlarından tamamilə kənarıdır. Zənnimə, Azərbaycan geosiyasi dəyişikliklər nəticəsində daha güclü olacaq. Biz artıq bunu görürük. Ermənistanın Qarabağı Azərbaycanın bir hissəsi kimi başa düşməyə, təkcə başa düşməyə deyil, açıq şəkildə qəbul etməyə yaxınlaşması da qismən geosiyasi dəyişiklik, qismən də "kimsə gələn yerinə dəyişəcək" illüziyalarının çökməsi ilə əlaqədardır. Əlbəttə ki, Avropanın enerji təhlükəsizliyini gücləndirmək üçün hazırda Azərbaycanın enerji ehtiyatlarına əvvəllər olduğundan daha çox ehtiyac

var. Mən ölkəmizin perspektivləri ilə bağlı bədbin fikirdə deyiləm, daha çox nikbin fikirdəyəm, lakin həmişə realist olmağa çalışıram.
Hafiz Paşayev: Təşəkkür edirəm. Arian Starova, Albaniya.
Albaniya Beynəlxalq Araşdırmalar İnstitutunun İdarə Heyətinin üzvü **Arian Starova:** Cənab Prezident, burada olduğuma, Sizin fikirlərinizi bölüşdüyümə görə çox şadam. Buna görə Sizə təşəkkür edirəm. Mənim iki sualım var. Əslində, ikinci suala Siz müəyyən cavabı vermişdiniz. Ola bilsin ki, bir qədər dəyişdirmək istərdim. Birinci sualım belədir. Çinin "Bir kəmə, bir yol" təşəbbüsünün gələcəyi barədə nə düşünürsünüz? İkinci sualım, Rusiyanın Ukraynada müharibəsi ilə əlaqədardır. Siz söylədiniz ki, onun sonunu proqnozlaşdırmaq çətindir. Mən sualı fərqli tərzdə verərdim. Sizcə bu münasibətə necə bitə bilər? Təşəkkür edirəm.

Prezident İlham Əliyev: "Bir kəmə, bir yol" təşəbbüsü həmişə Azərbaycan tərəfindən dəstəklənib. Azərbaycan beynəlxalq konfrans dövlət alması və orada yüksək səviyyədə iştirak etməyə hazır olduğunu deyib. "Bir kəmə, bir yol" təşəbbüsünə həsr olunmuş bu konfrans Çində 2019-cu ilin yazında keçirildi. Azərbaycan xüsusilə indi bu layihənin mühüm hissəsi hesab olunur. Biz çox nikbin fikirdəyəm. Nikbinliyi artırmaq, ilk növbədə, odur ki, biz öz üzümüzə düşən işi çox yaxşı yerinə yetirmişik. Artıq qeyd etdiyim kimi, nəqliyyat infrastrukturunu müasirləşdirmək və daha çox imkan yaratmaq üçün onu tamamilə müasirləşdirmişik və hələ də son tamamlama işlərini görürük. Eyni zamanda, Mərkəzi Asiya tərəfindən bizim infrastrukturumuzu istifadə etməyə böyük maraq var və həmçinin demək istərdim ki, öten ilin sonunda Çin, Qırğızistan, Özbəkistan və Xəzər arasında yeni dəniz yolu əlaqəsinin qurulmasına başlanılıb. Bu layihə bir neçə il müzakirə mörhələsində idi. Buna artıq rəsmi olaraq başlanılıb və bu, onu göstərir ki, əgər başlayıbsa, deməli, işləyəcək. Məntəqə, daha çox yük daşıyacaq. Hazırda biz Xəzər dənizi sahillərində yeni qonşu ərazilər üzərində işləyirik və bu, ümumiyyətlə Mərkəzi Asiyada tərəfdaşlarımızla birlikdə vahid tariflorin müəyyən olunması üzərində Şuşanın azad edilməsi beynəlxalq hərbi akademiyalarda qiymətləndirilir. Siz Şuşaya yaxınlaşanda əhəmiyyətli əhəmiyyətli dəyişikliklərinizi görmürsünüz ki, qayalıq, sadəcə qaladır. Onu fəth etmək çox çətindir. Şuşa Azərbaycanda hakimiyyətə gətirilməyə və ya hakimiyyətə gətirilməyə çalışan bir qoşunun xəyanəti nəticəsində işğal olunmuşdu. Ona görə də Şuşanın azad edilməsi heç vaxt son geosiyasi vəziyyətin necə olacağını deyil, sizin stratejiyanızdan, sizin vəziyyəti doğru təhlil etməyinizdən və həmçinin sizin prinsipial siyasətinizdən asılıdır. Çünki əgər ölkələr manevr etməyə başlasalar, məsələn, bizim hazırda Ermənistanı şahidi olduqlarımız kimi, bu, manevr etməyə cəhdidir, iki stulda deyil, düşünürəm ki, minimum 4 stulda oturmaq cəhdidir. Bu isə mümkün deyil. Azərbaycana gəlinə, istər regional inkişafı ilə bağlı siyasətimiz olsun, istər beynəlxalq məsələlərlə bağlı, ölkələrin ərazi bütövlüyü ilə bağlı siyasətimiz olsun, tamamilə aydındır, hazırkı vəziyyətin maraqlarından tamamilə kənarıdır. Zənnimə, Azərbaycan geosiyasi dəyişikliklər nəticəsində daha güclü olacaq. Biz artıq bunu görürük. Ermənistanın Qarabağı Azərbaycanın bir hissəsi kimi başa düşməyə, təkcə başa düşməyə deyil, açıq şəkildə qəbul etməyə yaxınlaşması da qismən geosiyasi dəyişiklik, qismən də "kimsə gələn yerinə dəyişəcək" illüziyalarının çökməsi ilə əlaqədardır. Əlbəttə ki, Avropanın enerji təhlükəsizliyini gücləndirmək üçün hazırda Azərbaycanın enerji ehtiyatlarına əvvəllər olduğundan daha çox ehtiyac

və beynəlxalq hüququn Zəfəridir

Əvvəlki 4-cü səh.

Lakin söylədiklərinizdən belə nəticəyə gəldim ki, Siz bununla bağlı çox nikbin fikirdə deyilsiniz. Mən, həmçinin belə qənaətə gəldim ki, Siz xarici aktorların sülh razılaşmasının əldə olunmasında çox müsbət rol oynamasına heç də böyük ümidlər bəsləmirsiniz. Mənə maraqlıdır deyə bilərsinizmi, həqiqətən hansısa xarici aktor sülh razılaşmasına fəal şəkildə mane ola bilər, pozucu rol varmı? Mən ABŞ-la İran, ola bilsin ki, ABŞ ilə Rusiya arasında qarşılıqlı əlaqələr barədə düşünürəm. Bu güclər arasındakı gərginliklər Cənubi Qafqazda özünü necə göstərir, Ermənistanla sülh razılaşmasının əldə olunması imkanlarına necə təsir göstərə bilər?

Prezident İlham Əliyev: Nikbinlik qeyd etdiyim kimi, bir neçə gün əvvəl aldığımız şərhlərə görə azdır. 40 gündən çox gözləyən bütövlüyünü sual altına almaq ehtimalı, yenidən Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh razılaşmasına hansısa yollarla qondarma "Dağlıq Qarabağ"ı daxil etmək ehtimalı, yenidən bizim terrorizmi, ekstremizmi, radikalizmi və separatizmi qarşı birgə mübarizəyə dair təklifimizi rədd etmək ehtimalı, hamısı qaldı, yalnız separatizmin üstündən Ermənistan xətt çəkdi. Bu, o deməkdir ki, onlar yenidən Azərbaycanda separatizmi rovac verəcəklər. Bu, bizim nikbinliyimizi azaltdı. Amma yenə də baxırıq, çünki danışıqların bu raundu əvvəlkindən fərqlidir. Artıq bir neçə gün davam edib və ola bilsin ki, daha bir neçə gün davam edəcək. Bizim fikrimiz ondan ibarət idi ki, onlar müəyyən nəticələrə gəlməlidirlər, əks halda bu, böyük məyusluq olar. Eyni zamanda, düşünürəm ki, razılığa gəlmək üçün ən yaxşı yol Azərbaycanla Ermənistan arasında, heç bir vasitəçi, köməkçi və ya pozucu olmadan birbaşa danışıqlardır. Rusiya-Ukrayna müharibəsindən əvvəl biz keçmiş Minsk qrupu həmsədrlərinin yenidən iştirakla bağlı cəhdlərinin şahidi olduq. Lakin qətiyyətlə buna qarşı çıxdıq. Çünki bizim məqsətimiz bundan ibarət idi ki, Minsk qrupu uğursuzluğa düşərək 1992-ci ildən 2020-ci ilədək heç bir nəticə əldə etmədi. Nəticə faktiki olaraq neqativ idi. Çünki iş-

ğal dövründə qondarma danışıqların sonunda biz aydın başa düşdük ki, Minsk qrupunun həmsədrləri, sadəcə olaraq, vəziyyəti dəyişməz olaraq saxlamaq, başqa sözlə, status-kvonu saxlamaq istəyirdilər ki, bu da onlar və Ermənistan üçün rahat idi. Lakin bizim üçün rahat deyildi. Ona görə də biz status-kvonu dəyişdik. Onlar planlaşdırırdılar ki, sözlərini birləşdirib Azərbaycanı inandırmaq istəyirdilər ki, biz adətən üzrə formada fəaliyyətini davam etdirirdik. Bunun necə olacağını soruşanda mənə deyirdilər ki, biz adətən üzrə fəaliyyət göstərmək üçün heç bir imkan görmürük, bu, başa çatıb, keçmiş Minsk qrupunun həmsədr ölkələri kömək etmək istəyirdilər, Ermənistanla Azərbaycan arasında münasibətlərin normallaşmasına yardım edə bilərlər. Mən söylədim ki, Qarabağ münaqişəsi həll olunub, Madrid prinsipləri adlandırılan prinsiplərin böyük əksəriyyəti Azərbaycan tərəfindən həyata keçirilib. Ona görə də, əgər siz kömək etmək istəyirsinizsə, əsas diqqəti sülh razılaşması üzərində cəmləşdirin və Ermənistanı konstruktiv olmağa inandırın. Əgər bu ölkələrin hansısa, mən sözsüz ki, ABŞ və Rusiya nüvədən tutaraq, çünki Fransanın birtərəfli qayda erməniperost mövqə tutandan sonra o, faktiki olaraq özünü istənilən növ vasitəçilikdən məhrum etdi. Bu, açıq-aşkardır. Yeri gəlmişkən, söhbət təkcə Qarabağda separatizmin qondarma şəkildə tanınmasından getmir, həm də BMT-də, Frankofoniyada, digər formatlarda çox açıq anti-Azərbaycan bəyanatlar, davranışlar, siyasətlərin açıq bəyanatları Fransanı vasitəçilikdən təcrid etdi, çünki vasitəçi olmaq ən azı özünü neytral kimi göstərməkdir. Əgər siz qəlbən neytral deyilsinizsə, ən azı özünü neytral kimi göstərməlisiniz. Onlar bunu belə etməyə çalışmalıdırlar. Hazırda biz ABŞ, Rusiya tərəfindən bu sözləri görürük. Siz ola bilsin bilərsiniz ki, iki ölkə - Ermənistan və Azərbaycan nazirləri arasında danışıqların növbəti raundunun bu ay Rusiyada keçirilməsi nəzərdə tutulub. Avropa formatı var ki, Prezident Şar Mişel ölkə liderləri səviyyəsində bir neçə dəfə görüş təşkil edib. Beləliklə, düşünürəm ki, bu, davam etdirilə bilər, lakin yenə də zənnimcə, iki ölkə arasında birbaşa danışıqlar daha səmərəli, faydalı olar. Düşünürəm ki, biz bu istiqamətdə getməliyik. Əlbəttə ki, əgər Ermənistan bunu etməyə hazır olsa,

Hafiz Paşayev: Devid Merkel. ABŞ Beynəlxalq Məşvərətçilər Sammitinin icraçı direktoru.

Devid Merkel: Cənab Prezident, Sizi yenidən görmək çox xoşdur. Heydər Əliyevin 100 illiyi ərzində burada iştirak etmək mənim üçün həqiqətən də şərəfdir. Mənim Prezident Heydər Əliyevlə zaman keçirmək imkanım olub. Sizlə ilk dəfə görüşmək şərəfinə Yeni Azərbaycan Partiyasının qurulduğu zaman keçirmək imkanım olub. Sizlə ilk dəfə görüşmək şərəfinə Yeni Azərbaycan Partiyasının qurulduğu zaman keçirmək imkanım olub. Sizlə ilk dəfə görüşmək şərəfinə Yeni Azərbaycan Partiyasının qurulduğu zaman keçirmək imkanım olub. Sizlə ilk dəfə görüşmək şərəfinə Yeni Azərbaycan Partiyasının qurulduğu zaman keçirmək imkanım olub.

Prezident İlham Əliyev: Biz hər zaman bu əlaqələri inkişaf etdirməyə çalışmışıq və demək olar ki, 20 il ərzində Prezident olaraq mən dəfələrlə İranda rəsmi səfərdə olmuşam. İranın əvvəlki prezidentləri dəfələrlə Azərbaycana səfər edib. Bizim çox fəal ticarət əlaqələrimiz olub. Biz neqliyyatla bağlı məsələlərdə, xüsusilə "Şimal-Cənub" neqliyyat dəhlizi ilə bağlı fəal işləmişik və düşünürdük ki, bu əlaqələrin böyük potensialı var. Çünki qonşularla yaxşı əlaqələrin olması hər zaman yaxşıdır, xüsusilə tarixdə xatırlanacaq qədər məqam olanda.

Lakin, əlbəttə ki, işğal vaxtı Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün dəstəklənməsinə gəldikdə, İrandan bizim daha çox gözləntilərimiz var idi və onlar Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü hər zaman dəstəkləyiblər, BMT-də və İslam Əməkdaşlığı Təşkilatı daxilində ölkəmizin ərazi bütövlüyünün lehinə sos veriblər. Bunu tam şəkildə açıq deməliyik. Bununla belə, təbii ki, Azərbaycanla yaşayan insanlar kimi, biz İran ilə Ermənistan arasında olan münasibətlərdən o qədər də razı deyilik. Siyasətçi olaraq anlarıyıq ki, hər ölkənin xarici siyasətində prioritetlər var. İran və Ermənistan qonşudurlar. Azərbaycanda bir çox insanlar gözləyirdilər ki, işğal vaxtında Türkiyənin, Səudiyyə Ərəbistanının, Pakistanın göstərdiyi kimi eyni mü-

nasibət olsun. Əslində, həmin ölkələr işğal səbəbindən Ermənistanla heç diplomatik münasibətlər qurmayıblar. Beləliklə, mən, sadəcə, Azərbaycanda xalqın düşündüyünü qeyd edirdim. İnsanlar hesab edirdilər ki, İranın da həmin üç ölkə sırasındakı olması, həmrəyliyi nümayiş etdirməsi daha təbii olardı. Xüsusən də qeyd etdik ki, Ermənistan İran ərazisindən daşımalar, eləcə də hərbi sursat və avadanlığın daşınması üçün fəal şəkildə istifadə edirdi. Bununla belə, münasibətlərimiz çox güclü idi. Biz Xəzər dənizi razılaşması üzərində digər Xəzər dəniz ölkələri ilə razılığa gəldik. Bu isə asan deyildi. Ölkələr arasında razılığa gəlmək üçün təxminən 30 il vaxt tələb olundu. Bir çox razılaşma olmayıb məqamı var idi. Mən təfərrüatla vaxt istəmirəm. Yekun nəticədə bir Aktauda, Qazaxıstanda sazişi imzaladıq. Bu isə, həmçinin mühüm işarə oldu. Biz Xəzərdə sərhədlərin və resursların bölünməsi üzərində artıq razılığa gəldik. Lakin, əfsuslar olsun ki, İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra bu gərginliyə gətirib çıxaran bir sıra addımlar atıldı və əlbəttə ki, əgər siz həmin addımların xronologiyasına nəzər etsəniz, gözlədiyiniz ki, bunları Azərbaycan başlamışdır. Niyə də biz bunları başlamağımıza nəzər etməliyik? Qarşılıqlı Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun yenidən qurulması kimi böyük çağırış və məsələ dayanır. Bizim heç bir ölkə, xüsusən də qonşu ölkə ilə hər hansı problem olmasına ehtiyacımız yoxdur. Lakin hər şey Laçın ilə Xankəndi arasında kameraları quraşdırıldıqdan sonra baş verdi. Biz İran yük maşınlarını və parlament üzvlərini Qarabağa hərəkət etdiyini ifşa etdik. Bu, tamamilə qanunsuz idi, çünki İran Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təyir və bu cür işlərlə məşğul olmalı deyildi. Biz vəziyyəti monitorinq etməyə başladığımızda, biz İran Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təyir və bu cür işlərlə məşğul olduğunu, yaxud İrandan Ermənistanla gələn sürücülər yolu səhvlə salaraq təsadüfən Qarabağa daxil olublar. Bəlkə işlər bu cür baş verib. Sonra biz gördük ki, bu, artıq tendensiya halına alıb. Beləliklə, mənim göstərişimlə köməkçim İran səfirini özəl görüşə dəvət edərək xahiş etdi ki, bunun dayandırılması xahişimizi öz rəsmilərinə çatdırın, çünki belə hallar münasibətlərimiz üçün və istənilən baxımdan yaxşı deyil. Gözləyirdik ki, bu, dayanacaq. Əfsuslar olsun, dayandırmadı. Bir

söz, İranda Azərbaycana qeyri-qanuni daşımalar davam etdi. Onda biz rəsmi addım atmağa məcbur olduq. Biz diplomatik nota verdik. O, çap edildi. İran səfiri Xarici İşlər Nazirliyimizə dəvət olundu və məsələ ictimai qaydada açıqlandı. Onunla əlaqədar narazılığımızı bildirdik. Bu, adi diplomatik prosedurdur. Xüsusi bir şey yoxdur. Düşündük ki, bu cür mesajla cavab olar. Lakin, əfsuslar olsun ki, daşımalar dayanmadı və hətta daha intensiv formada aldı. Onların gördüyü işlər və hər bir şey sənədləşdirildi, çünki bizim orada kameralarımız quraşdırılıb. Onların saxta erməni neqliyyat nişanlarını saxtdılar, lakin yük maşınlarının üzərində hər bir yazı ərəb əlifbası ilə qalırdı. Bir sözlə, bu bəna son qoyulmalı deyildi. Həmin yük maşınlarından ikisi saxlanıldı, sürücü həbs olundu. Göndəriş sənədlərində isə gördük ki, neqliyyat vasitəsi İran səhərlərinin birindən yollanır və çatacaq yeri Stepanakert, Ermənistan göstərilib. Bunu təsəvvür edə bilərsinizmi? Bütün bunlar sənədlərdə yazılıb. Onlar bizzədir. Bu, sadə söz deyil. Yazılıb: Stepanakert. Birincisi, bu, Stepanakert deyil, Xankəndidir. İkincisi isə bu, Ermənistan deyil. Bütün bunlar İranın bozi dairələrində çox əks-səda yaradır. İttihamlar, hədələr və başqa məqamlar oldu.

Lakin hesab edirik, biz düz edirik. Müəyyən müddətdən sonra həmin sürücülər, təbii ki, buraxıldı və bəli, düzünü desək, bu hərəkətlər dayanmalıdır. Biz ərazi bütövlüyümüzü qorumaq məqsədilə bu cür tədbirlər əl atmalı idik. Sonra bizə qarşı mətbuatda çoxsaylı hücumlar oldu, siyasətçilər və parlament üzvləri bəyanatlarla çıxış etdilər. Lakin biz buna o qədər də əhəmiyyət vermədik, çünki nə isə baş verəndə, narazı qalan şəxs öz narazılığını bəzən bildirmək istəyir. Bu, o dərəcədə də əhəmiyyətli deyil. Onlar hətta bizim sərhədə yaxın hərbi təlimlər təşkil etməyə başladılqda, biz bunu da emosional addım kimi dəyərləndirdik. Əlbəttə ki, bunu anlamıyıq çünki, çünki işğal vaxtında onlar heç zaman bu yerlərdə hər hansı hərbi təlimlər keçirməmişdilər. Həmin iki hərbi təlim çox düşmən xarakterli media kampaniyası, bəyanatlar, təhqirlər, ittihamlar, hədələr və sair məsələlərlə müşayiət olundu. Beləliklə, hər zaman olduğu kimi, biz cavab tədbirləri gördük və onların sərhədində yaxın iki hərbi təlim keçirdik. Birini bizim xüsusi tə-

yinatlılarımızla birgə etdik. Yeri gəlmişkən, Şuşanı azad etmiş xüsusi təyinatlarla birgə etdik. İkinci təlim isə müttəfiqimiz Türkiyə ilə, "F-16" qırıcıları və Türkiyənin xüsusi təyinatları ilə birgə keçirdik. Bu, sadəcə, gücün nümayiş etdirilməsi deyil, özümüzü müdafiə etmək bacarığımızdan xəbər verən mesaj idi. Səmimi desəm, bir Prezident kimi düşündüm ki, bu, müəyyən cəltinlik yarada bilər, lakin bununla belə, biz hər zaman hər hansı narazılığın diplomatik yolla həllini istəyirdik. Mənim iranlı həmkarım bəzi beynəlxalq tədbirlərdə bir neçə görüşüm olub. Bunlar Bakı və Tehranda deyil, Türkmənistan və Qazaxıstanda olub. Mənə belə gəldi ki, biz hər şeyi aydınlaşdırmaq və anlaşılmaq məqsədilə qaldı. Lakin bizim işlərin yenidən başlanmasında münasib addım atmağa çox yaxın olduğumuz zaman, Azərbaycanın Baş nazirinin müavini, birgə iqtisadi komissiyası həmsədrinin səfəri o vaxt Tehrana artıq planlaşdırılmışdı, çünki İran öz həmsədrini dəyişmək üzrə idi. Beləliklə, gündəliyimizdə bir çox məsələlərin olduğunu nəzərə alaraq, biz öz həmsədrimizə görüşməyə göndərmək qərarına gəldik. Bu halda səfirliyimiz qarşı terror aktı törətdi və beləliklə, o, hər şeyi, demək olar ki, heçə endirdi, onun videogörüntüsü var. Mən çox təfərrüatla vaxt istəmirəm. Hər kəs onun nə terror aktı olduğunu görə bilər. Bu, diplomatlarımızı və onların ailə üzvlərini qətlə yetirmək məqsədilə qəsdən təşkil olunmuş terror aktı idi. Çünki həmin binada nəinki bizim səfirliyimiz, o cümlədən ailələrin yaşadığı mənzillər də yerləşir. Bir sıra ölkələrdə bizim təhlükəsizlik əməkdaşlarımız var, biz buna o qədər də əhəmiyyət vermədik, çünki nə isə baş verəndə, narazı qalan şəxs öz narazılığını bəzən bildirmək istəyir. Bu, o dərəcədə də əhəmiyyətli deyil. Onlar hətta bizim sərhədə yaxın hərbi təlimlər təşkil etməyə başladılqda, biz bunu da emosional addım kimi dəyərləndirdik. Əlbəttə ki, bunu anlamıyıq çünki, çünki işğal vaxtında onlar heç zaman bu yerlərdə hər hansı hərbi təlimlər keçirməmişdilər. Həmin iki hərbi təlim çox düşmən xarakterli media kampaniyası, bəyanatlar, təhqirlər, ittihamlar, hədələr və sair məsələlərlə müşayiət olundu. Beləliklə, hər zaman olduğu kimi, biz cavab tədbirləri gördük və onların sərhədində yaxın iki hərbi təlim keçirdik. Birini bizim xüsusi tə-

yinatlılarımızla birgə etdik. Yeri gəlmişkən, Şuşanı azad etmiş xüsusi təyinatlarla birgə etdik. İkinci təlim isə müttəfiqimiz Türkiyə ilə, "F-16" qırıcıları və Türkiyənin xüsusi təyinatları ilə birgə keçirdik. Bu, sadəcə, gücün nümayiş etdirilməsi deyil, özümüzü müdafiə etmək bacarığımızdan xəbər verən mesaj idi. Səmimi desəm, bir Prezident kimi düşündüm ki, bu, müəyyən cəltinlik yarada bilər, lakin bununla belə, biz hər zaman hər hansı narazılığın diplomatik yolla həllini istəyirdik. Mənim iranlı həmkarım bəzi beynəlxalq tədbirlərdə bir neçə görüşüm olub. Bunlar Bakı və Tehranda deyil, Türkmənistan və Qazaxıstanda olub. Mənə belə gəldi ki, biz hər şeyi aydınlaşdırmaq və anlaşılmaq məqsədilə qaldı. Lakin bizim işlərin yenidən başlanmasında münasib addım atmağa çox yaxın olduğumuz zaman, Azərbaycanın Baş nazirinin müavini, birgə iqtisadi komissiyası həmsədrinin səfəri o vaxt Tehrana artıq planlaşdırılmışdı, çünki İran öz həmsədrini dəyişmək üzrə idi. Beləliklə, gündəliyimizdə bir çox məsələlərin olduğunu nəzərə alaraq, biz öz həmsədrimizə görüşməyə göndərmək qərarına gəldik. Bu halda səfirliyimiz qarşı terror aktı törətdi və beləliklə, o, hər şeyi, demək olar ki, heçə endirdi, onun videogörüntüsü var. Mən çox təfərrüatla vaxt istəmirəm. Hər kəs onun nə terror aktı olduğunu görə bilər. Bu, diplomatlarımızı və onların ailə üzvlərini qətlə yetirmək məqsədilə qəsdən təşkil olunmuş terror aktı idi. Çünki həmin binada nəinki bizim səfirliyimiz, o cümlədən ailələrin yaşadığı mənzillər də yerləşir. Bir sıra ölkələrdə bizim təhlükəsizlik əməkdaşlarımız var, biz buna o qədər də əhəmiyyət vermədik, çünki nə isə baş verəndə, narazı qalan şəxs öz narazılığını bəzən bildirmək istəyir. Bu, o dərəcədə də əhəmiyyətli deyil. Onlar hətta bizim sərhədə yaxın hərbi təlimlər təşkil etməyə başladılqda, biz bunu da emosional addım kimi dəyərləndirdik. Əlbəttə ki, bunu anlamıyıq çünki, çünki işğal vaxtında onlar heç zaman bu yerlərdə hər hansı hərbi təlimlər keçirməmişdilər. Həmin iki hərbi təlim çox düşmən xarakterli media kampaniyası, bəyanatlar, təhqirlər, ittihamlar, hədələr və sair məsələlərlə müşayiət olundu. Beləliklə, hər zaman olduğu kimi, biz cavab tədbirləri gördük və onların sərhədində yaxın iki hərbi təlim keçirdik. Birini bizim xüsusi tə-

Arda 6-cı səh.

Azərbaycanın qələbəsi tarixi ədalətin

Əvvəl 5-ci sahə.

Proqnozlaşdırma çox mürəkkəbdir. Biz İran rəsmilərindən bəzi məktublarmış. Bözi telefon danışıqları olub ki, münasibətlər normallaşsın. Lakin birmənalı olaraq, tələblərimiz legitim və əsaslıdır. Əgər bu tələblər yerinə yetirilsə, onda biz normallaşma haqqında danışıq bilirik. Əgər yox, bu, belə də qalacaq. Bir daha deyirəm ki, bu, bizim seçiminiz deyil. Lakin İranda hər kəs, bütün dairələr nəhayət anlaşıldır ki, hədə və terror dili Azərbaycanla işləməyəcək. Onlar bunu nə qədər tez anlasalar, biz normallaşma əməllərini bir o qədər tez görə bilirik.

Hafiz Paşayev: Cənab Prezident, icazənizlə tədbirimizi davam etdirək.
Prezident İlham Əliyev: Bəli, buyurun.

Hafiz Paşayev: Sağ olun. Növbəti çıxış edən Viktor Kipiyanı, Gürcüstanın "Geocase" təşkilatının sədri.

Viktor Kipiyanı: Çox sağ olun, Prezident Əliyev. Zati-əliləri, Şuşada olmaqdan məmnunam. Bizimlə görüşmə vaxt ayırdığınıza görə minnətdaram. Siz Bakı-Tbilisi-Ceyhan və Cənubi Qafqaz Boru kəmərlərini bir neçə dəfə qeyd etdiniz. Şübhəsiz, həmin layihələr yaxşı regional əməkdaşlığın əsasını qoydu, onun faydası bu günə qədər hiss olunur və ümid-varıq ki, gələcək onilliklərdə ərzində də davam edəcək. Əslində, bu, prezidentlər Heydər Əliyevin və onun homkari Şevardnadzenin böyük irsidir. Buna görə, biz çox minnətdar olmalıyıq. Həmin layihələr, eləcə də regional əlaqələrin genişləndirilməsində növbəti mərhələ baxımından, Orta dəhliz və Qara dəniz bölgəsinin götürsək, - Siz də onlara söhbət zamanı toxundunuz, - Bakının gözədiyi natiçələr nədən ibarətdir? Bununla barəbar, bu layihələrlə bağlı fikirlərinizi, tərəfdaşlardan gözlədiyiniz natiçələri bölüşsəniz minnətdar olardım. Bu qarşılıqlı tərəfdaşlığın gözədiyi natiçələrdən bəhs etdikdə, keçmişdə və hazırda şahidi olduğumuz və gələcəkdə şahidi olacağımız hər hansı transsərhəd layihənin uğur modelini üçün müstəsna əhəmiyyət kəsb edən Azərbaycan ilə Gürcüstan arasında məhsuldar əməkdaşlıq ortaya çıxır. Bir daha çox sağ olun, minnətdaram.

Prezident İlham Əliyev: Mən sizinlə tam razıyam. Prezident Heydər Əliyev və Prezident Eduard Şevardnadze ölkələrimiz arasında güclü tərəfdaşlığın və əməkdaşlığın bünövrəsini qoydular. Bildiyiniz kimi, onlar sovet dövründə Azərbaycana və Gürcüstana rəhbərlik etdilər. Əslində, onlar Gürcüstana Azərbaycan arasında bugünkü tərəfdaşlığın formatını əsasını qoydular. Təbii ki, bu, Bakı-Supsa boru kəməri ilə başladı. 1990-cı illərin sonunda Prezident Şevardnadze və Prezident Əliyevin iştirakı ilə Supsada məlum açılış mərasimi oldu. Sonra onlar birgə Bakı-Tbilisi-Ceyhanın əsasını qoydular. Bakı-Tbilisi-Ceyhanın 2006-cı ildə istismara verilməsi, təəssüf ki, onların iştirakı olmadan baş tutdu.

Bir sözlə, bu gün münasibətlər həmin əsaslar üzərində uğurla inkişaf edir. Bilirsiniz, bu yaxınlarda, yəni, ötən ay Gürcüstanın Baş naziri Azərbaycanla səfərə gəlmişdi. Altı ay əvvəl mən Gürcüstanda oldum. Beləliklə, biz hər zaman əlaqəyəyik və ölkələrimiz arasında münasibətlərin daha da möhkəmləndirilməsi məqsədilə birgə çalışırıq. Yüksək səviyyəli rəsmilər arasında qarşılıqlı anlaşma var ki, biz öz məqsədlərimizə yalnız birgə işləyərək nail ola bilirik. Biz Avropadakı tərəfdaşlarımızla münasibətdə və regionda daha güclü ola bilirik. Buna görə Gürcüstana və Azərbaycan arasında daşımalar, enerji və bir çox digər sahələrdə qarşılıqlı əlaqə və tərəfdaşlıq enerji və daşımalar təhlükəsizliyinin vacib meyarıdır. Həmin iki mühüm məsələ qeyd edilən səfərlərimizdə, o cümlədən digər yüksək səviyyəli rəsmilərin qarşılıqlı səfərlərində nəzərdən keçirilmişdir.

Orta dəhlizə gəldikdə, ola bilsin, bilirsiniz ki, hazırda Azərbaycan Bakı-Tbilisi-Qars demir yolunun uzadılmasına əlavə vəsaitlər ayırır. Gür-

cüstan ərazisində ötürmə qabiliyyətinin 5 milyon tona qədər artırılmasına biz təxminən 140 milyon dollar ayırdıq. Ümid edirik, bu gündən etibarən maksimum bir il ərzində biz buna nail olacağıq. Eyni zamanda biz Gürcüstanın mövcud və planlaşdırılan dəniz limanlarının potensialı baxımından qiymətləndiririk. Mən müəyyən nəticələrin əldə edilməsini qabaqlamaq istəməzdim. Biz böyük potensialı ciddi şəkildə görürük və qiymətləndiririk, çünki Orta dəhlizlə Xəzər vasitəsilə Gürcüstana dəniz limanlarına, sonra isə Türkiyəyə böyük yük axınına öncədən görə bilirik. Reallıq belədir.

Qara dəniz dibi ilə kabelə gəldikdə, bilirsiniz ki, layihənin texniki-iqtisadi əsaslandırılması bir müddət əvvəl başlandı. Bununla belə, biz dörd ölkədən ibarət daha geniş format yaratmışıq - Azərbaycan, Gürcüstana, Macarıstan və Rumıniya. Həmin layihənin Məşvərət Şurasının ilk iclası fevralda Bakıda, ikinci toplantısı isə bu yaxınlarda - ötən ay Tbilisdə keçirilib. Biz bu layihəyə daha böyük perspektivdən baxırıq və onu sadəcə "Qara dəniz kabeli" kimi deyil, Xəzərdəki külək enerjisi stansiyalarından Avropaya enerjini ötürən vasitə kimi qəbul edirik. Həmin layihə bütövlükdə "Cənub qaz dəhlizi"ndən fərqlənir, çünki Dəhliz bir-biri ilə bağlı üç müstəqil boru kəməridən ibarət olan hissəli layihədir. İndi isə biz mənəvərdən ümumiləşdirilmiş layihələrə keçməyə istəyirik və bu halda mənəvərdə, həmçinin Gürcüstanda olacaq və oradan yekun istiqamətlərə gedəcək. Bu cür rəsmi əməkdaşlığa başladığımız sonra biz Avropanın layihəyə qoşulmaq istəyən bir sıra digər ölkələrindən bəzi mesajlar almaya başladım. Beləliklə, düşünürəm ki, layihə qlobal xarakter ala bilər.

Neft və qaz sahəsində işləyirik, indi isə elektrik enerjisi ötürək və onun kabelini çəkmək. Niyə də yox? Avropa İttifaqı bunu qəti şəkildə dəstəkləyir və həmin dəstək niqbinliyimiz artırır. Çünki Avropa Komissiyasının sədri xanım Ursula Fon der Layen ötən ilin dekabrında Buxarestdə imzalanma mərasiminin şahidi oldu. Bir sözlə, onun iştirakı Avropa İttifaqının layihədə ciddi şəkildə iştirak edəcəyindən xəbər verir. Bu, ola bilsin, gələcək onilliklərin layihəsidir, çünki istər hidro, istər külək enerjisi sahəsində həm Gürcüstanda, həm də Azərbaycanda, o cümlədən Qarabağda böyük potensial var. Artıq dediyim kimi, biz 25 qiqavat enerjini istehsal etmək məqsədilə bərpa edilən enerji sahəsində məşhur olan bir neçə əsas beynəlxalq şirkətlə müqavilə və anlaşma memorandumları imzalamışdır. Onun təxminən 500 meqavatı üçün artıq tikinti işləri gedir. 230 meqavatlıq güclərin açılışını biz bir neçə ay ərzində planlaşdırırıq. 700 me-

qavatdan artıq güc və külək enerjini biz ola bilsin, maksimum 2025-ci ilə qədər təmin edəcəyik. Qalan güclərin yaradılması plandır. Bir sözlə, gələcəyimizin böyük üfüqləri var və biz hər zaman bir yerdə olmalıyıq.

Hafiz Paşayev: Növbəti sual verən Birləşmiş Ştatların "İrs Fondu"ndan (The Heritage Foundation) nümayəndəsi Viktoriya Koutsdur.

Viktoriya Kouts: Cənab Prezident, həm Bakıda, həm də Şuşada səmimi qəbulatma görə minnətdaram. İnamlımızla firsət yarandı. Əgər Devridin 907-ci dizişlə bağlı təhlilini anlasam əla olardı, çünki özüm həmin məsələnin məngənəsində qalmışam. Atanızın və Sizin rəhbərliyinizlə Azərbaycan yeni əsrə gətirən yola nəzər salsaq və 2024-cü ildə başlayacaq yeni dövrə baxsaq, siz "Bir kəmər, bir yol" təşəbbüsünü qeyd etdiniz. Bu məsələ, həmçinin sonadlarda yazılır və bəzən Birləşmiş Ştatlar ilə Çin Xalq Respublikası arasında güclü gərginlik vardır. Burada toqquşmalar da ola bilər. Fikrimiz, bizim üçün heç də təəccüblü deyil ki, Azərbaycan kimi ölkələr həm Şərqi, həm də Qərbi istiqamətlərinə nəzər salır. Biz, həmçinin eyni zamanda ABŞ olaraq həm Sakit okeanın, həm də Atlantik okeanın sahillərinə baxırıq. Seçim baxımından Birləşmiş Ştatlar tərəfdarı kimi götürsəniz, irəlilə doğru addımlayan Azərbaycan gəldikdə, mənəvə biz daha çox sizinlə fəal işləməliyəyik? Sizin fikrimizə, Birləşmiş Ştatların hökumətinin və özəl sektorumuzun ən yaxşı iştirakı hansı formada ola bilər?

Münasibətlərimizdə 907-ci dizişli lazımsız və xoşagəlməz meyar kimi götürsək, tez enerji super gücü statusunu qazanmaq məqsədilə ABŞ olaraq Azərbaycan tərəfindən tərəfdar kimi seçilmək üçün nə etməliyik? Sizin fikrimizə, Birləşmiş Ştatların hökumətinin və özəl sektorumuzun ən yaxşı iştirakı hansı formada ola bilər?

Prezident İlham Əliyev: Əslində, tam əminliklə düşünürəm ki, Birləşmiş Ştatlarla Azərbaycan arasında ikitərəfli münasibətlərin gündəliyi həqiqətən böyük təəssürat bağışlayır. İndicə müzakirə etdiyimiz 907-ci dizişlə, eləcə də Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə aid məsələlərin və bəzi ifadələrin həssas olmasına gəldikdə, deməliyəm ki, bu, heç də həll oluna bilməyən ziddiyyətlərin mövcudluğundan xəbər verir. Əksinə, Birləşmiş Ştatlarla bizim çox geniş və mühüm ikitərəfli gündəliyimiz var. Əvvəlcə, enerji təhlükəsizliyi məsələlərinə gəldikdə, Birləşmiş Ştatlar enerji təchizatı marşrutlarının şaxələndirilməsində və Avropa Komissiyasının, qeyd etdiyim kimi, bu gün pan-Avropanın qaz təchizatı üçün Azərbaycanı hər zaman dəstək-

ləyib. Həmin illəri yaxşı xatırlayıram, çünki 1990-cı illərdə mən SOCAR-da işləyirdim və Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəmərinin həyata keçirilməsində ABŞ-ın dəstəyinin nə dərəcədə vacib olduğunu çox yaxşı biliyəm. Həmin boru kəmərinə qarşı çıxan şəxslər də az deyildi. Çox gücdə erməniparəst kampaniya aparıldı. Əgər səhv etmirsən, onlar hətta "BTC Campaign" adlı QHT də yaratmışdılar. Onlar hər ünvana məktub göndərirdilər. Yeri gəlmişkən, əfsuslar olsun ki, həmin məktublardan bəziləri işlədi. Məsələn, Dünya Bankı Bakı-Tbilisi-Ceyhanın tikintisinə vəsaitin ayrılmasını bir il yubadı, guya ətraf mühitə bağlı narahatlıqlar var idi. Onlar bundan bəhanə kimi istifadə edirdilər ki, layihə ətraf mühitə ziyana vuracaq. Halbuki Bakı-Tbilisi-Ceyhan təxminən 20 ildir ki, istismar olunur və bir damcı neft belə düşüb ətraf mühitə ziyan vurmuyub. Başqa sözlə desək, Birləşmiş Ştatlar bizi həmin çətinlikləri dəf etməkdə yardımçı oldu.

Əgər qaz haqqında danışsaq, bəli, hər zaman amerikalı tərəfdaşlarımızla zərərət edirik ki, Azərbaycan qaymızın zərəri də ABŞ bazarına çıxmayacaq. Lakin Birləşmiş Ştatların "Cənub qaz dəhlizi" ilə bağlı Azərbaycanın planlarına verdiyi dəstək çox əhəmiyyətli oldu. Həmin dəhliz icrasında bir çox maneələr oldu, özü də gözlənilməz maneələr. Mənəvə bu, artıq sirs deyil, lakin bəhanə yəni də ətraf mühitə bağlı idi. Bu dəfə Bakı-Tbilisi-Ceyhanda kimi təsəvvürlərdən söhbət getmirdi. Zeytun ağacları dilirdə idi. Görürsünüz, onlar necə də "yaradıcı" yanarırlar. Əslində, Bakı-Tbilisi-Ceyhanda təsəvvürlər qayğısına qalan eyni qrup insanları idi. İtaliyada zeytun ağaclarına gəldikdə, biz öz araşdıramızı apardıq və "Cənub qaz dəhlizi"ni qarşı həyata keçirilən bu kampaniyanın arxasında kimlərin durduğunu bilməli idik və tapdıq. Lakin bunu demək istəmirəm və belə də söyləyəm ki, biz hər zaman da bu işi davam etdirəcəyik. Əfsuslar olsun ki, bizim İtaliyanın övvəlki hökumətləri və bəzi yerli orqanları ilə yazışmamızda çətin vaxtlar da oldu. Bütün əlaqələri izlədik, çünki layihənin reallaşmaması üçün bu kampaniyanın arxasında kimin durduğunu bilməli idik və tapdıq. Lakin bunu demək istəmirəm və belə də söyləyəm ki, biz hər zaman da bu işi davam etdirəcəyik.

Bəlkə də mən bir daha təfərrüatları keçirəm, lakin heç kəs düşünməsin ki, 907-ci dizişli və bəzi digər məsələlər təsir edirik. Onlar xırda məsələlərdir. Bəli, övvəllər bu, daha həssas məsələ idi, amma indi o, xırda görünür. Lakin biz hər zaman da bu işi davam etdirəcəyik. Əfsuslar olsun ki, bizim İtaliyanın övvəlki hökumətləri və bəzi yerli orqanları ilə yazışmamızda çətin vaxtlar da oldu. Bütün əlaqələri izlədik, çünki layihənin reallaşmaması üçün bu kampaniyanın arxasında kimin durduğunu bilməli idik və tapdıq. Lakin bunu demək istəmirəm və belə də söyləyəm ki, biz hər zaman da bu işi davam etdirəcəyik.

əminəm ki, həmin ağacları indi heç bir təhlükə yoxdur. Sonra Birləşmiş Ştatların o vaxtkı Prezidenti Donald Tramp İtaliyanın Baş naziri ilə mətbuat konfransında açıq dedi ki, siz layihəni dəstəkləməlisiniz. Bu, dönmüş nöqtəsi oldu və zeytun ağaclarının yerləyilməsi ilə bağlı bütün narahatlıqlar dərhal aradan qaldı və bizə yaşıl işıq yandırıldı. Birləşmiş Ştatlar bu cür işləyir. Burada indi söylədiyim bəlkə ilk dəfədir ki, deyirəm. Düşünürəm ki, nəyə görə bunu sirs kimi saxlamalıyıq? İkimənalılıq nə üçün qalsın? Xeyr.

Bizim Birləşmiş Ştatlarla çox dərin münasibətlərimiz var və xüsusən də indi mən Prezident Baydenin bir neçə çox müsbət məktub almışam. Ukraynaya humanitar yardımımızla əlaqədar mən Prezidentin və Dövlət katibi Blinkendən iticaiyyəti açıqlanan mesajlar almışam. Azərbaycan Türkiyə ilə birgə Əfqanıstanın ən son çıxan iki ölkədən biri oldu və biz Əfqanıstanda lap əvvəlcədən olmuşuq. 2003-cü ildən bəri biz İraqda olduq və qayıdışla bağlı Birləşmiş Ştatlardan aldıığımız mesaj qədər orada qaldıq. Tanınma prosesi başlandıqdan əvvəl biz hətta Kosovo-da olduq. Təhlükəsizlik, enerji, ticarət və hazırda bərpaolunan enerji sahələrində, ümid edirik ki, Amerika şirkətləri Azərbaycanın bərpaolunan enerji mənbəyinə çevrilməsi kimi böyük layihədə iştirak edəcəklər. Çünki Azərbaycanda külək və günəş enerjisinin təsdiqlənmiş ehtiyatları 200 qiqavata yaxındır. Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının təsdiqlədiyi kimi, onun 157 qiqavattı Xəzərini bizi əlaqələndirəcək külək enerjisinin həcmi eksi tədirdir.

Bəlkə də mən bir daha təfərrüatları keçirəm, lakin heç kəs düşünməsin ki, 907-ci dizişli və bəzi digər məsələlər təsir edirik. Onlar xırda məsələlərdir. Bəli, övvəllər bu, daha həssas məsələ idi, amma indi o, xırda görünür. Lakin biz hər zaman da bu işi davam etdirəcəyik. Əfsuslar olsun ki, bizim İtaliyanın övvəlki hökumətləri və bəzi yerli orqanları ilə yazışmamızda çətin vaxtlar da oldu. Bütün əlaqələri izlədik, çünki layihənin reallaşmaması üçün bu kampaniyanın arxasında kimin durduğunu bilməli idik və tapdıq. Lakin bunu demək istəmirəm və belə də söyləyəm ki, biz hər zaman da bu işi davam etdirəcəyik.

Bəlkə də mən bir daha təfərrüatları keçirəm, lakin heç kəs düşünməsin ki, 907-ci dizişli və bəzi digər məsələlər təsir edirik. Onlar xırda məsələlərdir. Bəli, övvəllər bu, daha həssas məsələ idi, amma indi o, xırda görünür. Lakin biz hər zaman da bu işi davam etdirəcəyik. Əfsuslar olsun ki, bizim İtaliyanın övvəlki hökumətləri və bəzi yerli orqanları ilə yazışmamızda çətin vaxtlar da oldu. Bütün əlaqələri izlədik, çünki layihənin reallaşmaması üçün bu kampaniyanın arxasında kimin durduğunu bilməli idik və tapdıq. Lakin bunu demək istəmirəm və belə də söyləyəm ki, biz hər zaman da bu işi davam etdirəcəyik.

Mətyu Brayzə ilə bir hal yaşandı. O, sonuncu görüşdə iştirak etmişdir. Erməniparəst senatorlar onun təyin olmasına imkan vermədi, çünki o, çox erməniparəst deyildi və onun həyat yoldaşı türkdür. Siyasi vicdanın səviyyəsini təsvir edin. Belə çıxır ki, əgər insanın yoldaşı türkdürsə, o, Azərbaycanda səfir ola bilməz?! Mətyu Brayzənin diplomatik karyerası heç oldu. Bu insan Dövlət Departamenti üçün ən azı bir neçə onillik xidmət etmişdir. Bir insan - həmin erməniparəst şəxs onun karyerasını heçə endirdi. Bu məsələni biz, əlbəttə ki, nəzərə alırıq, lakin nə Mənendə, nə Şif, nə də ki, onlar kimi hər hansı digər insan ABŞ ilə Azərbaycan arasında münasibətlərə təsir edə bilməyəcək. Münasibətlərimiz çox tarazlıdır, möhkəmdir, qarşılıqlı hörmətə əsaslanır və əminəm ki, bu, gələcəkdə də belə olacaq.

Hafiz Paşayev: Mahmud Həsən Xan, Pakistanın Cənubi Asiya və Beynəlxalq Araşdırılma Mərkəzi. Buyurun.

Mahmud Həsən Xan: Bizim Sizi və Azərbaycan xalqına xüsusi bağlılığınızı, hörmət və ehtiramımız var. Biz həqiqətən Azərbaycanın tam sosial-iqtisadi transformasiyası və Qarabağın uğurla azad edilməsi ilə bağlı strateji düşüncələrinizi yüksək dəyərli hesab edirik. Geosiyasətə aid bir çox sualların verildiyini nəzərə alaraq, mənim sualım geosiyasətyatla bağlıdır.

Zati-əliləri, Azərbaycanın Zəngəzur dəhlizi məsələsini həlləmənin diplomatik yardımına ehtiyacı varmı? Çünki bu dəhlizlərin bir çoxu "Bir kəmər, bir yol" layihəsinin tərkib hissəsidir. Bununla yanaşı, Çin Sudiyyə Ərəbistanı və İran arasında anlaşmanın əldə edilməsində vasitəçi oldu və bu hadisə regionun iqtisadiyyatına və geosiyasətinə təsir göstərəcək. Siz bu baxımdan böyük Avrasiya məkanında Azərbaycanın rolunu necə görürsünüz? Bununla yanaşı, dollardan istifadənin azaldılması meyllərinə, Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının genişlənməsinə və BRICS-in gətirdiyi artan dinamika münasibətini bilmək istərdim. Təşəkkürlər.

Prezident İlham Əliyev: Təşəkkür edirəm. Əvvəlcə bildirmək istədim ki, Azərbaycan və Pakistan əsl dost və qardaş ölkələrdir. Biz Pakistan xalqına, indiki və keçmiş hökumətlərinə Azərbaycanın ərazi bütövlüyü və suverenliyi ilə bağlı hər zaman göstərilən dəstəyə görə minnətdarıq. İstər işğal dövründə, istərsə də müharibə zamanı və ondan sonrakı dövrdə Pakistanın Prezidenti, Baş naziri və digər yüksək rütbəli məmurları Azərbaycanı dəstəkləmişlər. Sizdən xahiş edirik ki, bütün qarşılaşmalarımıza bizim təşəkkürümüzü bildirin. Pakistan, Türkiyə və Sudiyyə Ərəbistanı işğal səbəbindən Ermənistanla diplomatik münasibətlər

qurmayan dünyanın üç ölkəsidir. Biz bunu çox yüksək qiymətləndiririk.

Zəngəzur dəhlizi və Çinin vasitəçiliyi sualına gəldikdə, hesab edirik ki, bu dəhlizlərin böyük potensialı var və mən artıq bu haqda danışdım. Çin, Qırğızistan və Özbəkistan arasında demir yolu əlaqəsi yaradılır və Zəngəzur dəhlizi həmin marşrutun davamı, "Bir kəmər, bir yol" layihəsinin və ya "Şimal-Cənub" dəhlizinin tərkib hissəsi ola bilər. Çünki Naxçıvan ərazisindən İranın demir yolu ilə bağlantısı var və bu marşrutla Fars körfəzi istiqamətində yüklər daşına bilər. Zəngəzur dəhlizi, sadəcə, Azərbaycan və Ermənistan üçün deyil, hesab edirik ki, bu layihənin qlobal səviyyədə əhəmiyyəti var. Çünki biz daha böyük həcmdə yüklərin olmasını gözləyirik və marşrutlar nə qədər çox olsa, bir o qədər yaxşıdır. Bizə gəldikdə, biz işğal dövründə ermənilər tərəfindən sökülmüş daha sonra satılan, Füzulidən Zəngilana və demək olar ki, Ermənistanla sərhədə qədər uzanan demir yolunun inşasını gələcək il bitirəcəyik. Ermənistan ərazisindən keçən 40 kilometrlik demir yolu qədər uzanan demir yolu xətti inşa edilmiş, beynəlxalq layihə olacaq. Ermənistan bu layihə qarşısında süni maneələr yaradacaqsa, onlar bundan yalnız uduzacaqlar. Çünki bu gün bizim Gürcüstan, Türkiyə və Rusiya vasitəsilə Qara dəniz limanlarına çıxışı var, digər tərəfdən İran ərazisindən də istifadə edilir. Ermənistanın isə belə fiziki bağlantıları yoxdur.

Sudiyyə Ərəbistanı və İran arasında münasibətlərin normalaşdırılması məsələsində Çinin rolu ilə əlaqədar sualımıza gəldikdə deyə bilərik ki, biz Çinin rolu çox yüksək qiymətləndiririk. Yeri gəlmişkən, Azərbaycan və Çin arasında əlaqə münasibətləri var. Mən Çin Prezidenti Şi Cinpinlə dəfələrlə görüşmüşəm və görüşlərin birində o, mənə Çinin yaxşı dostu andlandırdı. Bunun özü bizim əməkdaşlığımızın səviyyəsini nümayiş etdirməyə kifayətdir.

Əlbəttə, biz Sudiyyə Ərəbistanı və İran arasında münasibətlərin normalaşdırılmasını dəstəkləyirik. Bu razılaşmanın mahiyyəti bizi məlum deyil. İstənilən halda bu, yaxşı hadisədir. Sudiyyə Ərəbistanı bizim üçün qardaş ölkədir və bu ölkə ilə gözəl münasibətlərimiz var. Biz onlara yalnız təəzəqi, sabitlik və inkişaf arzu edirik. Dediğim kimi, onlar bizə görə Ermənistanla diplomatik münasibətlər qurmayıb və bunun böyük əhəmiyyəti var. İran isə bizim qonşumuzdur və biz orada sabitlik və proqnozlaşdırıla bilən vəziyyətin olmasını istəyirik. Bu baxımdan Çinin rolu yalnız yüksək qiymətləndirilməlidir.

Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatına gəldikdə, mən təşkilatın Özbəkistanda baş tutmuş Zirvə toplantısında iştirak etmişəm. İlk dəfə idi ki, mən təşkilatın toplantısına dəvət edilmişdim. Bildiyiniz kimi, Azərbaycan təşkilatın üzvü deyil, heç müşahidəçi belə deyil. Azərbaycanın statusu diaaloq üzrə tərəfdaşdır. Buna baxmayaraq, Azərbaycan dəvət edilmişdi və hesab edirik ki, bu, bizim üçün olduca vacib idi. Çünki Şanxay Əməkdaşlıq Təşkilatının bir çox üzvü ilə bizim çox yaxşı münasibətlərimiz var. Təşəkkür edirəm.

Hafiz Paşayev: Cənab Prezident, toplantımız artıq iki saatdır ki, davam edir.

Prezident İlham Əliyev: Sizin siyahınız var? Mən onu görməmişəm. Hər şey əlinizdədir.

Hafiz Paşayev: Siyahı böyükdür və bəzi yeni sual vermək istəyənlər də var.

Prezident İlham Əliyev: Yorulmamızsız, zənnimcə, davam edə bilərsiniz.

Hafiz Paşayev: İlayda Nıxar, Böyük Britaniyanın Xarici İnkişaf İnstitutu.

Böyük Britaniyanın Xarici İnkişaf İnstitutunun (ODI) qlobal risk üzrə eksperti İlayda Nıxar: Cənab Prezident, bizə vaxt ayırdığınıza görə təşəkkür edirəm və burada olduğumuzdan məmnunam.

Ərdi 7-ci sahə.

